Harambaša.

(Z cizích národních motivů sbírá a dílem originálně upravuje P. Chalupecký.)

(Pokračování.)

Haramhašová jen pokynula hlavou hrdě co královna, odhrnula dlouhý závoj, jímž byla, odstoupivši od muže svého, tvář si zahalila, a pohlédnuvši s šeredným vřícol, zakryla opět líce závojem.

Nebyla to obyčejná žena hajdukа, rovnáš svykli vším nehodám života dobrodružného, který v brzo setře zum lenošnosti a žalu a kvůli krásy a tváře vymaže, mísen si pak žalu vráskami pozvpe a tváří i oku nepřirozenou moudrost vštípí. Zde se jevily pozad všechny vady, sotva se pozorovalo, že oči její již sesílaly tolikerými proměnami síly a jara po mnoho let, nestratily ještě lesku, a naň ctnostná nemalili pozad jemnou pleť její. Jak krásná musila za léta druhdy v prvním rozpuku mladosti. Dlouhý lat a skvostný, skvostnější nežli snad beglerbej, oparitil mohl převrátiti hlavu mužovi svého — spěval ji až k palám, a smaragdy obruby v uších, a červená hůlky její v pokrofen vibily v mokré trávě a v poroseném lopení.

"Tomiči!" pravila a položila ruku na rameno jednoho z hajduků, jehož zsivená tvář svědčila o mnohých přestálých krvavých harcích s Turkem i potupěncem, "i vy druzi," pokynula ostatním, "dejte mi v sedi pozor na Marjanka — na Krstiče i Marjanka: pomněte, že nejsem pouze žena haramhašova, že jsem i matka!" doložila prosebně. Marjanko, druhorozený syn její, byl jejím miláčkem.

"Poleď mi hlava pevně na trupu stoji," odpověděl Tomič, "nezavadí jatagan o hlavu syna tvého, pani má; kulku však je těžko zadržet, když vyletí z pušky."

"Tak jest, tak jest!" ozvali se polobizalitě hajduci kolem.

"Díky!" pravila ona, a pozdravivši hajduky jako prvé odešla od nich, načež tito s dvojnásobnou pilí se chápali slaniny a čutory se slivovicí, aby nahradili, co byli za krátké přítomnosti haramhašovy manželky promeškali.

"Pak, tak tedy tak — hohoho!" bylo nyní stydět hlasitě smáti se Mladenu, který byl mezi tím se synem svým v tajné rozmluvě trval. "Ať věru, věru, Marjanko, toť jsou ty tvoje záletv přece k něčemu dobré; ale u čerta! co je mi po tom?" vskočil si sám do řeči. "Krom Boha nemusí žádný vědět, ani otec ani matka, kdo se hajduk láskou rozstonal. Než a Krstič —" rozesmál se opět — "ne, takový nápad se nevylíhne v mozku žádného vyznavače tě psí víry Muhamedovy; vždyť ji každý zpytomí. Pojedli jste již, junáci?" obrátil se k hajdukům.

"Což to, haramhašo!" ozval se Tomič, který byl právě kus slaniny nakrajoval, ale nedokrojiv ji, hbitě ji do torby schoval, "vždyť máme torbu a sýru, a čutora tam opodál plná vína."

"Pravda že, Tomiči!" přisvědčil Mladen, "přáteli junáci nestojí ani, aby ji o skálu rozbil. Než vy, hajduci moji, — Andělko, mašco, dnes nemusí ani ty, ani žádná z holek tvých zůstavit paláce — ha, paláce!" usmál se pohlédna ku skále — "ba ani sultan na nemůže honosit takovým palácem. Ni jednoho z junáků ti dnes nemohu nechat k ochraně, neodvalí kámen, by bylo by dobře, abych vyslal na stráž buď paláce svého nevycházela. Učiň tak, matičko, napomínal ještě jednou.

"A nikdy, nikdy pokoj!" hědovala žena, a Mladen zachvěl, kterak se v obleti jeho chvěje, "obden umírám, třikrát umírám s tebou a se syny svými."

"Hm?" zamyslil se Mladen, "mohu já za to, že pes poturčenec drží tak dlouho slovo, jen co sníh od řek kane! — Nebylo by hajduků, kdyby nebylo Busurmanů." A přejda se druhý obočej, povzdychl hlavu, řka: "Nechme toho, jiť jinak není; Turek sebral po hlavě má, a — odstoupil na krok od ženy, položil obě ruce na ramena její, "a po cti má," zvolal divoce; "já, já syni rubám hlavy turecké," dořekl chladně, od ženy se odvrátiv.

Žena se zachvěla, tiskla obě ruce k srdci, jako by zapuditi chtěla bol, jenž ji najednou srdce rozervával, hlava ji svěsila a temná vlasy se vinuly přese rty její. — S povzdechem prohlédla žena haramhašova, mladík, syn její, kterak před ní a celaja ruce její, vzhůru i z toskného zamyšlení.

"Synu, synu!" zvolalala, něžnivě hlavu jeho k srdci svému vinouc, "což kde tvůj bratr Krstič!"

"Na cestě setkáme se s ním," odpověděl Marjanko; "ale matko —"

V tom zahrčela haramhaša Mladen, napřed dušeně a zřídkavě, potom prudčeji a rázně, a za minuta zdálo se, jako by strouny na pokraji přehluboké najednou oblivaly, po vrahu pahorkovitém spěchali ozbrojení muži se všech stran přímo k ostatnímu doli.

Marjanko se vzchopil, a: "Bůh tě opatruj, matinko!" pravil odvracuje se, a než ustka se na vrhla na prsa, se třela hlavu jeho v rouchu, a obej pala tvář i ruka polibky.

"Kdy je, jak tyto tě matku nemíla," naříkala a zde ji kanuly po líci, smáčely tvář synovu. "Krstič odejde, jako by ani matku nezná!" Zamítela se na chvilku. "Jdi, tak tomu otec chce, a on jinak nemůže," pravila pak, jako by pro sebe, uvedena jsouc myšlénkami snad v léta minulá. "Jdi, synu, jdi, Marjanko!" vzmáhala se k odhodlanosti. "Bůh tě opatruj, tebe i Krstiče i otce i patronové moji, andělé svatí nedopustí, abych plakala nad hrobem vaším — ach!" trhla sebou, "hajduci nevnají hrobu v zemi posvátné, ptáci klovají maso jejich, vlci se rvou o kosti jejich a hlavy jejich běhají se na hranicích dědi pašů!" Mluvila s takovou srdcervoucí chladností, jako lilienec, když v paroxismu svém vlasní rány si trhá a kanoucí krůpěje krve chytá s tajnou radostí z hrůzky takové.

S podivením pohlížel Marjanko na matku, tak ji ještě nikdy mluviti neslyšel, a nepochopoval ji.

"Ale já jsem žena hajdukova," mluvila tato opět v podivné rozčilenosti, "já jsem matka hajduků, nemůže být jinak."

"Marjanko!" zvolal otec hasmahaša hlasem velitelským.

Nyní teprv vzpamatovala se haramhašová, povzpesla hlavu, odejmula ještě jednou syna, již ale nesáhla, a odcházela pevným krokem přímo ku skále, kdež otvor, jejž dříve pozorovati nebylo, jak mile vstoupila, hned za ní se zavřel; i nebylo vidět nejlí kolmou skálu, jako by umělé přitesanou.

Marjanko přistoupil do kruhu hajduků, jichž počet nyní o osm hlav vzrostl, nebo na druhé hvizdnutí Mladenovo stáhly se rozestavené kolem tábora stráže k hlavní tlupě, aby vyslechly rozkazy haramhašovy.

Hajduci stáli v kruhu, Marjanko přistoupil poslední mezi ně. Haramhaša Mladen stál v prostřed nich; oči jeho hořely, tělo bylo zpiměné, levicí o bok podepřenou maje, stál tu hrdě, velitelsky, rozbrý již otec nežli junáků, bratr hajduků, první mezi sobě rovnými, jakýž vůdce, vůdce, jemuž kdykoli z nich raději na myšli přemítá, kterak by více srubal hlav tureckých nežli druh jeho.

Po odchodu jejich panovalo v dolíku, kde byli táboříli a kde skalní palác haramhašův vzhůru strměl, hrobové ticho. Oheň uhasínal, brzo uhasly plameny, rozhojněji k ránu padající uhasila i poslední oharky. Mraky počali vystupovati výše, jak byl haramhaša předpověděl, na východě splanul obzor purpurovou září, mraky po nebi se přehánějící zbarvily okraje své v tom moři purpuru, nové závistivé mraky se přihnaly, vychlo moře purpurové, chmury se položily před bránu sluneční, rozednilo se, ale slunce nezasvítilo, bylo pošmourno.

KAPITOLA II.

Muezim provolal z cimbuří minaretu hlavní mešity v Sarajevě, že již překročilo slunce čáru poledne, volaje všech věřících k modlitbě Allah-il-Allah, a sotva dozněla slova jeho, zahučelo dělo z Gorice, a věřící místo modlitby hrnuli se na ulici a bazary, tlačili se ke branám, pozeni zvědavostí, proč dělo právě v čas modlitby na popiach hřímá. Brzo se rozneslá pověst, šeptá z úst do úst, že karavana Drinopolská přepadena, muslimanským Bošňákům drahý Tejsin aga zajat, a jen několik kupců, co měli rychlé koně, že přišlo do Sarajeva, nenechránivše než holé životy. Ano co více, i za kupce přestrojení pandurové kadiho a tahalové pašovi za dílem zbyvali, dílem že nejdelším do rukou padli, s nimi pět aga Sarajevských a dva hajdukpašové nizamu, jenž se vesměs s korsanem zaptiáhlo, že přinesou hlavy Miodena a hajduků jeho k okrasu bran Sarajevských. A ta krásná vymyšlenou lest nám efendi kadi, rozený Bošňák vymyslil, Mehmed paša se podivil a větší v Sarajevě jej za to valnou jí po dva dni co milášku prorokovu, kterak se tedy stalo, že takovou lest se nepodařila, kterak se jí hajduci domáhali? Pozor nost většiotch byla však brzy obrácena jinam; v Gorni sestoupalo v tychlém pochodu oddělení nizamu dolů silnicí k Priepolji.

Bošňák muslimán nenávidí Bošňáka křesťana, ale v ještě větší oblíbenosti jsou u něho zelomámotí turečtí, kteří, jakž je nazývá a všechno, co s těchtopasy pochází; nejvřelejší zášti sice obdrží k nizamu, vojsku ladovému, na evropský způsob vycvičenému.

Jim jediným, říkají Bošňáci, nejfanatičtějším muhamedáni, že zpravdy jest víra prorokova v vláda půlměsíce převedena na smar. Reformy vlády turecké odvrátili srdce muhamedánských Bošňáků od "zavito snimana," a dovedli tolik, co se po tu dobu nepodařilo žádné politice evropské, totiž že nyní teprv začali Bošňáci myslit na navrácení se ku křesťanství. "K čemu potřebujem nizam překřtěný!" (ponévadž řadové vojsko turecké řemení od řavie a sumky (kulovnice) na pravo překřížené nosí; překřtěný znamená také překřtěný), ozvali se hlasově mezi Bošňáky, "máme li se státi kacíři, toť bude lépe, když se stanem křesťany, jako byli otcové naši, než ztratili víru na Kosovu."

Hlasitý smích a úštěpky uvítaly se všech stran ubohý nizam, jenž v prvním návalu zlosti od paše poslán byl, aby prohledal silnici k Priepolji.

Taková příležitost, učiniti nevoli své k nizamu průchod a zvěsti ho veřejně v posměch, nenaskytne se každý den, a Sarajevští nelenili také se vříjkováním a vřelými úsměšky.

"Ajvazam!" volal jeden, "přísám Allah! buzdi hoši; ale do pověří, junáci," volal na ně, "oria musíte v pověří ponít."

"Ne, ne, Bekire!" křičel druhý, "pro milosrdenství! Allah buď jim milostiv, vždyť vidíš, jak se ubohý nizam pachtí."

"A má času dost, vždyť ubíhá i zejtra místo, kde buljukpašové nizamu bláto jedli; Mladena snad nechce polapit?"

"Ba nizam s polapit Mladena!" pokřtil s opovržením jiný rampoma, "vždyť Mladen Bošňák, a ačkoliv kaur, přece lepší nežli všechen nizam."

V brzce zmizel nizam s očí posměváčů. Řeč větších obrátila se k Mladenovi a k činům jeho, a jakkoliv před tím byli rozhořčeni drzostí hajduků, že tito i jest spoho uhradí kadiho, přece v nyní ustoupili, a stali zpomínajíce je s přívětivostí, pravíli: "Časy naše již pominuly, Bůh jest velik!"

Na hradě panovala též veliká rozšířenost, jako v městě. Všechen nizam stál na rozkaz pašův po dvorech a náspech v úplné zbrani, jako by se bylo bálo, že hajduci Mladenovi ve třech dnech s celou svou družinou, ve dne i v noci, na pevný hrad od hrotky hajduků. Takovou zmatenost způsobil odvážný čin hajduků. Mladen-ových; avšak nebylo a není to nic neobyčejného, že síla celého pašaliku sebrati se musí, aby se potřel spolek hajducký jednoho haramhaši, a neb jen nepoh do jeho pašaliku vypudil. Strašlivým se stalo hajdectvo Turkům, tak že si netroufají ani stavěti mlíto ani dlamiji tam, kde nejsou chráněni hradbami a branami.

Paša sám, vyrvav se z náruči lenivé lhostejnosti, v jakové Turci vášnost spatřují, běhal všechen rozjatřen po selamliku, několik libuků ječelo rozstřikaných na podlaze, a kdykoli se zastavil, trhal ostrahos koberce drahé, jimiž podlaha pokryta byla. U vchodu selamliku stáli velitelé jednotlivých oddělení nizamu, který se neostýchal hastonadou vyhrožovati bimbašovi, když mu tento před hodinou představoval zbytečnost, ano směšnost, vypravit teprv nyní nizam na hajduky, a nyní se zase zlobil, že vypravil nizam s směšným se stali v Sarajevě. Každý tedy olékával, na koho se nej proud zlosti jeho svalí, a přišlapoval, jako by jí cítil hastonadu na patách. A bylo se co báti paše vzdor evropské uniformě jeho, neboť ale, přanic nezměnilo se po onu dobu ve společenských i úředních poměrech Turecka vlemi reformami; duch zůstal tentýž, jaký byl před tím, pašové i begové vlezli vol nevol do uniformy nizamu, zůstali ale týmiž despoty, jakovými byli, pokud nosili ještě ziatem vyšívané toky. A kdyžto vezíra Bosny, Mahmed-paša, nebyl ještě nejhorší, on byl již skoro celý Frank, ještě jeden z největších přátel reformy, vždyť o tom již svědčilo celé náhodí selamlikú: žádný divan se nerozstahoval kolem zdí, nýbrž stolice Pařížské. Okna selamliku čekala ovšem ještě na skla, neboť byla vytlučená, tak že krom několika střepů nebylo památky po skle. Nyní ovšem osvědčily reformy turecké vliv svůj i na tuto zevnitřnost, ano jsou mužové, kteří hostují po zadu za pokrokem ani za duchem času, který čtyrstaletým stáním přehnilou říši Osmanův bez pomoci cizí by již byť pohnul, ale takových mužů je pozdějšku, jako osa v poušti arabské.

"Tatar ať běhá za nimi, aby se vrátili!" zvolal nyní paša po dlouhém rozmýšlení, a opět přecházel po selamliku. "Ten Mladen!" zastavil se, "což jsem já jeho pes, abych bláto žral?" rozzlobil se po turecku, zapomenuv na svou polovičatost Franka, a touto čistě tureckou průpovědí jako by se mu ulehčilo, vůčihledě se mírnil. Několikráte přešel ještě selamlik a byl zase jako jindy, zdvořilý, plin sladkosti k podřízeným, ano jevil i dvornost salonovou, na čemž si velice zakládal. Úsečnou a kynutím ruky s dvorným úsměvem zval podvelitele své, aby taktéž učinili. Zatleskal v ruce a černoch otrok se objeviv na prahu, položil otě ruce na prsa.

"Přijdi, sáv!" zněl krátký rozkaz.

Otrok pozpátku vycházel k komnaty.

"Sem!" volal paša; otrok postoupil opět ku předu, "Ordonanční důstojník!" A otrok odešel.

Mahmud-paša všemožně usykal evropským způsobům, a aby osvědčil svou lásku k reformám vlády tím jasněji, navykl si i různou krátkost komanda nizamu ve všech řečech a tvory hluboce pod nic stojícími.

V malé chvíli stál důstojník v selamliku.

"Až přijde mollah," naříkoval paša mírným, sladkým hlasem, "a ti dvesi, ukaž jim přímo sem, buljukpašo!"

Důstojník pozdravív, odešel tak pravidelným krokem, že by paša se byl zaradoval, ale on jej nevidě, byl zamyšlen. "Mám čekati já na něj?" mrzel se pro sebe, "nejsmek, než jako by oni páni byli a já jejich otrok."

Čekal na představené Sarajevské a mrzel se, že tak dlouho neplichámeli, svlak nebylo na to nic platné; mollah i kadi a všichni ostatní byli pravověrní muhamedáni. Muezim byl provolal modlitbu poledni, a žádný z nich by se nehnul dříve přes práh, pokud nevykonal modlitbu a korasem předepsané umývání. Služba Allahova předchází služby lidskou; pravda avšem, že dnes modlitba a umývání neobyčejně prodloužily, ne jen proto, aby ukázali pašovi, jak málo jim záleží na něm, a by poctivili nenáviděného pola-Franka, tedy pola-kaurina.

Otrok přinesl kávu a čibuky, rozdával mezi hosti, postavil jednu stolici do prostřed a na ni náhodou s uhlím z voňavého dřeva, by každý dle libosti čibuk si zapáliti mohl.

Konečně přišli očekávání molahové, stamové, kadi-effendi, představení bezart a pobiavarové nejzelotějších rodin spahijských. Těchto posledních bylo však všech dohromady jen pět, ostatní snd přišli na bojiště s nizamem v boj pro svou volnost, vlastně bezuzdnost, a pro mravy i kroj středověký, buď oblekli šiký oděv nizamu, strašlivě to zpomínka pro tyto starce, kteří viděli ještě janičáry a junáky Bosenské v rouchu, volném řadě hrdinské skutky konat na výpravách proti srbské raji a proti Moskalům.

Mlčky je uvítal paša a ukázal na stolice, aby se posadili.

Mollah se podíval s opovržením na toto nářadí kaurské, a pak s útrpností na paši a důstojníky jeho, jimž, neboť rozthojilcím, dle mínění jeho, ani při sezení nedopřálo odpočinku. Bez rozmýšlení svlékl svrchní šat, složil jej a sedl na nohy. Příklad jeho také následovali ostatní přeběhlí. Paša se zamračil, ale znaje již neutrpnost buřičských Bošňáků v ohledu tomto, neztratil ani slova, uminil si jen, zahanbiti surově Bošňáky evropským mravem svým.

I jim byly podány káva a čibuky, divan byl pohromadě, ale mlčení trvalo ještě pořád; všichni hleděli pilně jen čibuku a dívali se v blaženém zapomenutí do povětří.

"Nepodařilo se tedy, kadi effendi!" promluvil konečně paša.

"Nepodařilo," praví tento lhostejně, oči od kouře vinoucího se z čibuku ani neodvraceje.

"Bůh jest velik!" doložil mollah.

Opět nastalo předešlé mlčení.

"Já ale pravím," zařval po chvíli opět paša, "že hlavy Mladena i hajduků jeho míti musím."

Kadi effendi pokrčil rameny, hledě za kouřem čibuku.

"Kdybychom jen dostali hlavy našimi z jich rukou," prohodil jeden z begů.

"Ať, Džindafič begu!" obrátil se paša k němu, "v tom nám může nejlépe jen ty poradit. Jak slyším, je tvůj syn Emin pobratimem jednoho z Mladenovičů," doložil se lstivým pohledem.

"Což já vím?" odpověděl beg chladně. "A jestli tomu tak, jak pravíš, jasný pane, jistě nezradí Emin pobratima svého."

"Hm, hajduk kaur a moslemím v pobratimství!" prohodil paša s štěpkem.

"Pobratimství není ještě nizam," opáčil mollah. "Bošňáci nevidí žádný přestupek a zákonu ve bratření se muslemína s křesťanem; jest to dávný obyčej, a obyčej jde jim nade všecka příkázání korasu."

Paša zakypěl zlostí, ale přemohl se.

"Dobře tedy," pravil lhostejně, "když nezradí syn tvůj pobratima kaura, zůstaneš ty sám na hradě, Džindafič begu, a nebude li Mladenovič ve třech dnech v zákopech mých, poletí hlava tvoje od trupu."

Výrok tento, jak se zdálo, nedojal pravíce shromážděné, jen zraky jejich se obrátily na pašu tak pronikavě, a takovou nenávistí, že se paša bezděky zachvěl.

"Bůh jest velik, a tys jen otrok vůle jeho, pašo!" vece Džindafič begu odhodlaně, zapaluje si čibuk znova.

"A jasný vezír Vedží, pašo, dal on ti plnomocenství nad životem?" ptal se jeden z mlčků, a druzí pokyvovali hlavami, na důkaz, že srozuměni jsou s otázkou touto.

Paša nahlédl, že daleko zabčhl, a nevěda blud jakým způsobem slušně obrátiti, zamlčel se. Mlčení trvalo dlouho, paša nevěděl, jak rokování opět začíti, aby si ničeho nezadal, a údově divanu, taktéž v tichosti, bavili se rozpaky jeho, a kdož ví, jak dlouho by tak mlčky vysedáli, kdyby neočekávaný výjev všechny nebyl jakoťka elektrisoval.

(Pokračování.)